

*dr hab. Maria Miczyńska-Kowalska*¹

Katedra Ekonomii i Agrobiznesu
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Kapitał ludzki w rozwoju społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy

WPROWADZENIE

Kapitał ludzki uważany jest za czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Stanowi on o przyszłym dobrobycie, potencjale i możliwościach gospodarki w przyszłości. Celem artykułu jest wskazanie, że wyzwania stawiane rozwojowi społeczeństwa i gospodarce opartej na wiedzy zaowocowały zwróceniem uwagi na kapitał ludzki, rolę edukacji, wykształcenia i kompetencji pracowników. Postawiono hipotezę: rozwój społeczeństwa, ujmowany jako postęp wiąże się przede wszystkim ze zmianami w jego sferze gospodarczej. Kierunek przemian łączy się ze wzrostem znaczenia wiedzy, a tym samym wzrostem zapotrzebowania na jednostki wysoko wykształcone.

Podejmując zagadnienie roli kapitału ludzkiego w rozwoju społeczno-gospodarczym w pierwszej kolejności odpowiedziano na pytanie: jakie treści kryją się pod pojęciami: rozwój społeczny, rozwój gospodarczy, wzrost gospodarczy, kapitał ludzki i kapitał intelektualny. Następnie skoncentrowano się na wpływie kapitału ludzkiego i wiedzy na rozwój społeczno-gospodarczy.

Zaprezentowane w artykule koncepcje rozwoju społecznego i gospodarczego służą zrozumieniu kierunku zmian zachodzących w rozwoju. Prowadzą one bowiem do wzrostu roli wiedzy w społeczeństwie i w gospodarce. Analizując to zagadnienie zwrócono uwagę na możliwości i ograniczenia rozwoju kapitału ludzkiego w społeczeństwie wiedzy.

ROZWÓJ SPOŁECZNY, ROZWÓJ GOSPODARCZY I WZROST GOSPODARCZY

Ludzie nie są jednorodni. Między nimi występują różnice. Pojawiają się one zarówno w sferze genetycznej, ekonomicznej, społecznej i kulturowej. Wraz z dokonującymi się zmianami w społeczeństwie człowiek jako gatunek podlega rozwo-

¹ Adres korespondencyjny: Maria.Miczyńska@up.lublin.pl.

jowi. Różnice występują nie tylko pomiędzy jednostkami, żyjącymi w tym samym okresie historycznym, ale także pomiędzy ludźmi, żyjącymi w różnych okresach historycznych. Rozwój indywidualny łączy się z rozwojem społecznym i odwrotnie.

Od czasu powstania socjologii jako nauki, w centrum jej zainteresowania pozostają procesy zmian i rozwoju, zarówno na poziomie mikro-, jak i makro-społecznym. Na gruncie socjologii współczesnej przyjmuje się wpływ sprawczego czynnika działalności ludzkiej na kierunek rozwoju społecznego [Szacka, 2003, s. 96]. Jednostka jednak nie jest samowystarczalna. Aby żyć i realizować swoje cele oraz zaspokajać potrzeby musi współpracować z innymi jednostkami. Suma zmian jednostkowych w poszczególnych sferach egzystencji człowieka składa się na zmiany społeczne. Zmiana społeczna definiowana jest jako proces strukturalnych przekształceń systemu społecznego. Pojęcie zmiany wprowadził w 1922 roku W. Ogburn. Natomiast pojęcie rozwój społeczny, w odróżnieniu od innych procesów kierunkowych charakteryzuje się tym, że kierunek procesu jest pozytywny oraz, tym, że kierunkowa sekwencja zmian społecznych jest popychana przez mechanizmy wewnątrzspołeczne. Zdaniem P. Sztompki czynniki zewnętrzne w stosunku do systemu np. zmiany klimatyczne katastrofy przyrodnicze, nie wchodzą w skład procesu rozwoju, ale raczej stanowią procesy adaptacyjne [Sztompka, 2002, s. 440]. Rozwój obejmuje swym zakresem przemiany w sferze ekonomicznej, politycznej, kulturowej, technologicznej, społecznej.

Koncepcja rozwoju społecznego stanowi jedynie ogólne ramy dla różnych teorii stworzonych przez wielu myślicieli. Wyróżnia się koncepcje rozwoju jednoliniowego i wieloliniowego. Klasyczne teorie rozwoju społecznego to: marksizm i ewolucjonizm. Poglądy K. Marksa opierają się na materialistycznej koncepcji dziejów. Zmiana społeczna nie wynika według niego z uznawanych przez ludzi wartości i idei, ale z warunków ekonomicznych. Konflikty klasowe są w marksizmie „motorem dziejów”. Z kolei w ewolucjonizmie, poziom techniki określający sposoby zdobywania środków do życia (społeczeństwo tradycyjne, społeczeństwo przemysłowe, społeczeństwo poprzemysłowe, społeczeństwo ponowoczesne, społeczeństwo informacyjne/społeczeństwo wiedzy) stanowi kryterium wyróżniania poszczególnych etapów rozwoju. Innymi teoriami rozwoju społecznego są: teoria modernizacji, konwergencji i zależności oraz systemu światowego. Rozwój społeczeństwa wiąże się nieodłącznie z jego organizacją i sposobem gospodarowania. Tak więc rozwój społeczny w sposób najbardziej spektakularny widoczny jest w sferze gospodarki. Współcześnie za sprawą nowoczesnych technik i technologii informatycznych dokonują się przemiany w wymiarze społeczno-gospodarczym. Zarówno socjologowie, jak i ekonomiści analizują ten obszar zmian. W ekonomii o rozwoju mówi się przy opisie zmian o charakterze jakościowym i strukturalnym; o wzroście wtedy, gdy określamy zmiany ilościowe [Tomaszewski, 2003–2004, s. 57]. W literaturze ekonomicznej zwraca się uwagę na następujące uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego i wzrostu: majątek narodowy, technologię, czynniki społeczne, kulturowe oraz kapitał ludzki. Klasycznymi czynnikami wzrostu są: zasoby, praca, inwestycje oraz czynnikami neoklasycznymi: kwalifikacje i innowa-

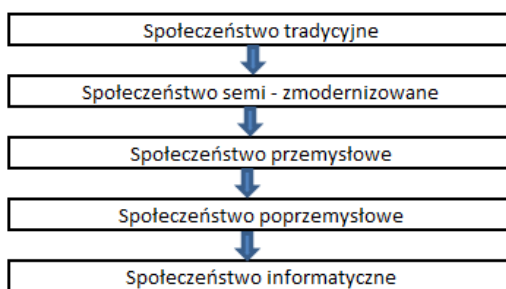
cje [Fiedorowicz, 2006, s. 159]. W nowszych, endogenicznych modelach wzrostu uwzględnia się czynniki, które mogą wpływać na postęp techniczny (akumulację wiedzy), czy instytucjonalne cechy gospodarki np. otwartość gospodarki.

Rozwój gospodarczy definiowany jest jako „długofalowy proces przemian dokonujących się w gospodarce, dla którego PKB jest tylko jednym z mierników, a ponadto obejmuje on zmiany jakościowe w gospodarce, które o wiele trudniej poddają się pomiarowi, np. zmiany struktury gospodarki” [Gardawski, 2006, s. 57]. Rozwój gospodarczy nie jest tożsamy z określeniem wzrost gospodarczy. „Wzrost to proces powiększania produkcji dóbr i usług danej gospodarki mierzony przyjętym wskaźnikiem PKB, PNN, DN. W przyjętym wskaźniku notowane są wyłącznie zmiany ilościowe, mierzalne. Stopa wzrostu to procentowy przyrost (lub spadek) PKB w danym okresie” [Gardawski, 2006, s. 57].

Ogólnie można wyróżnić dwie grupy czynników warunkujących wzrost gospodarczy: czynniki makroekonomiczne oraz istniejące instytucje. Współcześnie z punktu widzenia przyjętych priorytetów rozwoju UE istotne jest uzyskiwanie wzrostu gospodarczego, na który składa się wiele czynników, m.in: położenie geograficzne, środowisko naturalne, kapitał finansowy, kapitał ludzki, kapitał kulturowy, kapitał organizacyjny, wiedza, wykorzystanie nowoczesnych technologii; infrastruktura komunikacyjna, budynki, polityka rządu na poziomie kraju i polityka w wymiarze międzynarodowym UE.

Między rozwojem jednostkowym i społecznym a wzrostem gospodarczym zachodzi ścisła korelacja. Nacisk kładziony jest głównie na motywacje, moralność, kwalifikacje, kulturę oraz cele działalności ludzi jako członków społeczeństwa. Ogólnie należy wskazać, że we wszystkich teoriach rozwoju gospodarczego zakłada się dążność do podnoszenia poziomu kwalifikacji, innowacji, w tym innowacji technologicznych oraz zakłada się poprawę jakości konsumpcji.

Uniwersalny schemat rozwoju modernizacyjnego można zapisać w sposób następujący: społeczeństwo tradycyjne – społeczeństwo semi-zmodernizowane – społeczeństwo przemysłowe – społeczeństwo poprzemysłowe – społeczeństwo informatyczne.

Rys. 1. Uniwersalny schemat rozwoju społecznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

W. Rostow, na gruncie ekonomii, wzrost społeczeństw utożsamia ze wzrostem gospodarczym. Najpowszechniej znaną socjoekonomiczną koncepcją warunków modernizacji jest koncepcja B. Hoselitz. Wykorzystuje on w swojej teorii zmienne T. Parsonsa. Według niego społeczeństwo tradycyjne charakteryzuje się niskim poziomem produkcji i usług. Hoselitz, podobnie jak Mc Clelland, uważał, że aby nastąpił wzrost ekonomiczny w krajach zacofanych, muszą pojawić się pozytywne dewiacje społeczne. J. Shumpeter utożsamiał je z systemem innowacyjnej działalności różnych grup przedsiębiorców.

D. Bell wyróżnił trzy podstawowe fazy rozwoju ludzkości: fazę preindustrialną, którą cechuje produkcja rolnicza; fazę industrialną, którą cechuje rozwój przemysłu; fazę postindustrialną, dla której podstawowym kierunkiem przemian staje się stopniowy spadek znaczenia przemysłu na rzecz usług. Faza ostatnia w jego opinii jest wynikiem rewolucji technologicznej, a zwłaszcza związanej z rozwojem elektroniki. Rośnie znaczenie specjalistów, techników. Następuje wzrost znaczenia „technologii intelektualnej”, rozumianej przez niego jako wykorzystanie osiągnięć nauki w celu praktycznym. W społeczeństwie poprzemysłowym wiedza staje się towarem. U Bella pojawia się określenie nowo powstającej formacji cywilizacyjnej – społeczeństwo wiedzy [Lubacz, 1999, s. 17]. Wskazuje on na kluczowe znaczenie wiedzy teoretycznej w funkcjonowaniu społeczeństwa nowoczesnego we wszystkich jego obszarach.

W pracach A. Tofflera kontynuowana jest koncepcja społeczeństwa, którego postęp odbywa się w oparciu o nowoczesne techniki i technologie. Toffler mówi o trzech falach, odpowiadających trzem okresom w historii cywilizacji: rewolucji rolniczej, rewolucji przemysłowej, rewolucji informacyjnej. Według Tofflera znajdujemy się u progu trzeciej fali, rewolucji informacyjnej. Określeniem „fala” chce odzwierciedlić rozmiar, impet, szybkość zmian i dlatego proponuje określenie, zawierające jego zdaniem, dynamizm. Píše: „ludzkość szykuje się do ogromnego skoku naprzód. Oczekuje nas najgłębszy w dziejach przewrót społeczny i twórcza przebudowa struktur. Nie zdając sobie z tego sprawy, już uczestniczymy w tworzeniu od podstaw nowej, niezwyklej cywilizacji. Taki jest właśnie sens trzeciej fali” [Toffler, 1997, s. 44].

Na podstawie powyżej zaprezentowanych koncepcji przebieg rozwoju społecznego można przedstawić (w uproszczeniu) za pomocą następujących faz:

- społeczeństwo rolnicze;
- społeczeństwo przemysłowe;
- społeczeństwo wiedzy.

Rozwój społeczny w socjologii polega na stale dokonujących się w społeczeństwie kierunkowych procesach różnicowania się struktur i funkcji; rozwój polega na przemianach m.in. przechodzenie od prostoty do złożoności, od chaosu do zorganizowania. W tabeli 1 zestawiono dla porównania przytoczone w tekście definicje pojęć.

Tabela 1. Definicje pojęć

Pojęcia	Opis	Uwagi
Zmiana społeczna	pojedynczy epizod	fazy systemu; pojęcie socjologiczne
	przejście od jednego stanu systemu do drugiego	
	różnica między stanem systemu w jednym momencie i stanem systemu w innym momencie	
	zmiany pociągają za sobą następne zmiany	
	zmiany zachodzą na siebie	
	zmiany przyczynowo się warunkują	
Rozwój społeczny	pozytywny kierunek procesu	pojęcie socjologiczne
	zmiany mają charakter immanentny	
Postęp społeczny	kierunek pozytywny (realizuje ważne społecznie wartości. Zmiany, rozwój. Postęp może zachodzić w następujących sferach: społecznej, kulturowej, ekonomicznej, politycznej, organizacyjnej, osobowościowej	Proces rozwojowy; pojęcie socjologiczne
Rozwój gospodarczy	Dotyczy tylko jednego obszaru – sfery ekonomicznej; jest to długofalowy proces przemian dokonujących się w gospodarce; obejmuje zmiany ilościowe i jakościowe. Czynniki rozwoju to: kapitał ludzki, ziemia, surowce, postęp techniczny	pojęcie ekonomiczne
Wzrost gospodarczy	Powiększenie się zdolności danego społeczeństwa do produkcji dóbr i usług zaspokajających ludzkie potrzeby. Mierniki wzrostu gospodarczego to: PKB, PNB, stopa wzrostu dochodu narodowego, wielkość produktu PKB przypadająca na 1 mieszkańca. Źródła wzrostu to: 1) w krótkim okresie – popyt konsumpcyjny, inwestycyjny, krajowy, zagraniczny; 2) w długim okresie – dostateczna podaż i efektywność czynników wytwórczych (niektórzy dodają handel zagraniczny)	pojęcie to służy do opisanego zmian ilościowych, a nie jakościowych; pojęcie ekonomiczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

W artykule przyjęto, że przemiany, jakie zachodzą we współczesnym społeczeństwie mają podłoże w zmianach w obszarze gospodarki. Obecnie społeczeństwo i gospodarka rozwijają się w oparciu o potencjał wiedzy.

KAPITAŁ LUDZKI A KAPITAŁ INTELEKTUALNY

We współczesnej gospodarce priorytetem stał się trwały i zrównoważony rozwój. Dlatego też wzrosła rola kapitału ludzkiego. Jego rola polega na tworzeniu nowej wiedzy, szczególnie w zakresie innowacyjności. Pomimo że pojęcie „ka-

pitala ludzki” znalazło miejsce w modelu wzrostu gospodarczego, w literaturze przedmiotu nie ma jednolitej jego definicji. Używa się go w odniesieniu do gospodarki narodowej, jak i człowieka. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku zwraca się uwagę na zasób wiedzy, umiejętności, kwalifikacje, mogące znaleźć zastosowanie w procesie gospodarowania. W wymiarze globalnym bierze się pod uwagę liczebność populacji, lub kategorii społeczno-zawodowych, ich kondycję fizyczną, zdolność do reprodukcji. Należy jednak podkreślić, że kapitał ludzki nie zależy wyłącznie od samych zasobów demograficznych danego społeczeństwa. Współcześnie uzależniony jest w dużym stopniu od systemu tworzącego potencjał intelektualny społeczeństwa [Doktór, 2003, s. 145] Natomiast kapitał ludzki w wymiarze indywidualnym stanowi element strukturalny zasobów ludzkich w wymiarze globalnym. „Obejmuje zespół uzdolnień i predyspozycji człowieka, cechy jego społecznej osobowości, wizje życia i kariery zawodowej, przekonania i poglądy, wiedzę zawodową, umiejętności aplikacji wiedzy do rozwiązywania zadań i problemów, algorytmy działań kreatywnych i zdolności symulacyjne etc. (...) Jest strukturą złożoną z trzech elementów – zespołu cech psychofizycznych człowieka, jego kulturowego wyposażenia i umiejętności zawodowych” [Doktór, 2003, s. 146].

Kapitał ludzki stanowi funkcję zasobów ludzkich społeczeństwa. Jak pisze cytowany autor. określenia zasoby ludzkie używamy, gdy analizujemy procesy społeczno-gospodarcze i cywilizacyjnego rozwoju. Pojęcia kapitał ludzki używamy, gdy analizujemy procesy wzrostu ekonomicznego. Pojęcia zasoby ludzkie używa się do opisu organizacji, a kapitał ludzki do opisu algebry dochodu narodowego, czy analiz inwestycyjnej opłacalności rozwijania infrastruktury edukacyjnej [Doktór, 2003, s. 146]. Pojęcie kapitału ludzkiego łączy się z umiejętnościami, wiedzą jednostki i możliwościami jej rozwoju. Dla kapitału ludzkiego ważne jest także zdrowie i potencjał vitalny. Na kształt kapitału ludzkiego wpływa wiele czynników m. in. czynniki związane z edukacją, czynniki związane z nauką i wysokimi technologiami, czynniki związane ze zdrowiem kapitału ludzkiego, czynniki związane z rynkiem pracy [Moczulska, 2013, s. 87].

Z kolei pojęcie „kapitał intelektualny” oznacza wiedzę, doświadczenie /posiadanie/ technologii organizacyjnej, stosunki z klientami, umiejętności zawodowe, dające przewagę konkurencyjną na rynku [Król, 2010, s. 94].

Twórcami teorii kapitału ludzkiego są T.W. Schultz i G.S. Becker. Oni wprowadzili to pojęcie do literatury ekonomicznej. Według wymienionych autorów powstanie i rozwój teorii kapitału ludzkiego pojawiło się na skutek poszukiwania dodatkowego czynnika wpływającego na wzrost gospodarczy [Wronkowska, 2012, s. 19–20].

Jednak oprócz kapitału ludzkiego w organizacji niezbędny jest także kapitał społeczny, opierający się na sieci kontaktów z innymi osobami [Strużycki, 2006, s. 41]. Zarówno kapitał ludzki, jak i społeczny posiada wpływ na innowacyjność, która jest we współczesnym społeczeństwie jednym z podstawowych elementów tworzenia polityki gospodarczej UE. Wraz z konkurencyjnością

i przedsiębiorczością tworzą podstawę sprzyjającą rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Innowacyjność umieszczona jest jako jeden z głównych celów programów unijnych.

Polityka innowacyjna, którą przyjęła Unia Europejska (w ujęciu standardów międzynarodowych zawartych w dokumentach OECD), jest jedną z polityk gospodarczych. Obejmuje m.in. następujące obszary: wzmocnienie powiązań w narodowym systemie innowacji; kształtowanie i rozbudowywanie zdolności do wprowadzania innowacji zarówno w dziedzinie techniki i technologii, jak też organizacji i edukacji; optymalne wykorzystanie innowacji jako podstawowego czynnika wzrostu gospodarczego oraz zwiększającego liczbę trwałych miejsc pracy; dokonywanie strukturalnych zmian technicznych, technologicznych i jakościowych w przemyśle, wykorzystanie współpracy międzynarodowej oraz procesów globalizacji w gospodarce [Pysiak, 2006, s. 188].

Ważnym czynnikiem umożliwiającym rozwój innowacyjności przedsiębiorstw i całych regionów jest tworzenie sprzyjającego klimatu w obszarze społeczno-gospodarczym. Za jego tworzenie są odpowiedzialne m.in. instytucje wspomagające współpracę nauki z gospodarką, dostarczające informacji oraz usług wspomagających innowacyjność przedsiębiorstw, czy ułatwiające finansowanie działań innowacyjnych [Łyżwa, 2014, s. 109].

ZNACZENIE WIEDZY – SZANSE I BARIERY ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO

W warunkach wzrastającej konkurencji wiedza staje się tym czynnikiem, który tworzy przewagę. We współczesnej gospodarce biznes nie może dobrze funkcjonować bez wiedzy i wykorzystania badań naukowych. Transfer wiedzy z obszaru nauki do sektora gospodarki stanowi podstawę innowacyjności i wzrostu ekonomicznego [Weresa, 2008, s. 9]. Jednak, aby innowacyjne rozwiązania z obszaru nauki mogły zostać zaimplementowane do biznesu konieczna jest adaptacja społeczna pracowników do współczesnych przemian kulturowych oraz cywilizacyjnych. Rozwój społeczno-gospodarczy warunkowany jest bowiem wartościami, wzorami kulturowymi, postawami, świadomością społeczną etc. [Tuziak, 2013, s. 10]. Potrzebni są także wykształceni i wykwalifikowani pracownicy do odnoszenia sukcesu na rynku.

Rozwój społeczno-gospodarczy warunkowany jest wieloma czynnikami, m.in. czynnikami demograficznymi, inwestowaniem w rozwój wiedzy, profilem kształcenia, bezrobociem. Jednym z podstawowych celów strategicznych UE jest wzrost zatrudnienia oraz podnoszenie jakości wykształcenia pracowników. Z osiągnięciem tego celu ściśle wiążą się stawiane priorytety rozwoju gospodarczego. Należy jednak podkreślić, że w realizacji konkretnych wskaźników bardzo istotne znaczenie mają zmiany i procesy demograficzne. Liczba i struktura ludności, jak w przypadku Polski, ma bowiem poważny wpływ na charakterysty-

kę wybranych aspektów rynku pracy. W całej Europie zachodniej, jak również w Polsce, zgodnie z założeniami ewolucyjnego rozwoju społecznego zwiększa się udział zatrudnienia w usługach. Zmniejsza się natomiast w rolnictwie, jak również powoli, lecz sukcesywnie w przemyśle. Jednym z europejskich problemów jest postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Zmiany ludnościowe, mniejsza liczba urodzeń oraz wydłużanie się średniej długości życia, migracje wpływają na pogarszanie się podaży siły roboczej. Zmniejszanie się liczby siły roboczej na rynku pracy, to jeszcze zbyt mało, aby realizować cel dotyczący wzrostu liczby i jakości zatrudnienia [Kusideł, 2012, s. 177]. W ostatnich latach kraje UE borykają się z problemem bezrobocia, szczególnie wśród ludzi młodych. Wysoka stopa bezrobocia prowadzi do poważnych problemów, m. in. pogłębiającej się biedy (wysokie koszty pomocy społecznej), problemów zdrowotnych ludności oraz patologii społecznych. Jednym z czynników wpływających na zmniejszenie stopy bezrobocia jest poprawa jakości kapitału ludzkiego. Dane statystyczne pokazują, że największe problemy z pracą posiadają ludzie o niskich kwalifikacjach. Wraz z rozwojem nowoczesnych technologii informatycznych i automatyzacji zmniejsza się liczba miejsc pracy dla „niebieskich kołnierzyków”. Z kolei liczba miejsc pracy dla „białych kołnierzyków”, „pracowników wiedzy” nie jest duża.

W związku z tym, że w społeczeństwie wiedzy, wiedza i nowoczesne technologie stają się zasadniczym zasobem stanowiącym przewagę konkurencyjną istotnym elementem światowej gospodarki staje się edukacja [Pawłowski, 2004, s. 19]. W ramach UE tworzone są programy oraz system badań naukowych, służący rozwojowi społeczno-gospodarczemu Europy. W gospodarce opartej na wiedzy oprócz tradycyjnych zasobów: materiałów, urządzeń, maszyn, finansów oraz energii coraz większego znaczenia nabierają idee, wiedza oraz kompetencje. Gospodarka oparta na wiedzy nabiera szczególnego charakteru i „przyczynia się do kreowania rozwoju technologii informacyjnych oraz rozwoju nowych form organizacyjnych globalnych przedsiębiorstw. Innymi słowy, wiedza jest fundamentem gospodarki globalnej i głównym nośnikiem innowacji technologicznych, określanych mianem twardych oraz tzw. innowacji miękkich, odnoszących się do wszelkich zmian w zakresie organizacji procesów wytwarzania” [Malara, 2006, s. 126–127].

W literaturze przedmiotu wyróżnia się wiedzę jawną i wiedzę ukrytą; wiedzę teoretyczną i wiedzę praktyczną; wiedzę indywidualną i wiedzę grupową. Tworzenie wiedzy w organizacji i pomiędzy organizacjami uwarunkowane jest zasobami organizacji oraz aktywnym współdziałaniem z otoczeniem poprzez nowe sposoby myślenia i działania [Fic, 2008, s. 24]. Uzyskiwanie przewagi konkurencyjnej wymaga odpowiedniej strategii zarządzania wiedzą. Pojawiają się nowe perspektywy badawcze i nowe modele zarządzania wiedzą, aby uczynić ją jak najbardziej efektywną w praktyce. Jednym z oryginalnych podejść do problematyki zarządzania jest m.in. zapożyczenie terminów i wykorzystywanie zjawisk ze świata chemii i fi-

zyki do opisu tego procesu². W efektywnym funkcjonowaniu organizacji potrzebni są pracownicy o specjalistycznym wykształceniu, specjaliści w danej dziedzinie wiedzy, posiadający psychospołeczne kompetencje. Jak pisze K. Perechuda, coraz bardziej będą cenieni pracownicy wiedzy, charakteryzujący się m.in. myśleniem obrazowym, wykształceniem humanistycznym, w zakresie filozofii, psychologii, socjologii, pedagogiki; posiadający umiejętność interpretacji symboli rzeczywistości gospodarczej, społecznej, politycznej, kulturowej [Perechuda, 2005, s. 140]. W edukacji szkolnej, jak i uniwersyteckiej należy kształcić w zakresie ekonomii i przedsiębiorczości. Wiedza z zakresu nauk społecznych, w tym ekonomicznych daje szansę na znalezienie swojego miejsca na rynku pracy.

ZAKOŃCZENIE

Na zakończenie przeprowadzonej analizy ogólnie należy skonstatować, że rozwój społeczno-gospodarczy w społeczeństwie zakłada dążność do podnoszenia poziomu kwalifikacji, innowacji, w tym innowacji technologicznych. Inwestycje w kapitał ludzki stanowią o przyszłym dobrobycie, potencjale i możliwościach rozwoju. Ewolucyjny rozwój społeczeństwa postępował od fazy społeczeństwa rolniczego, poprzez społeczeństwo przemysłowe do fazy współczesnej, społeczeństwa opartego na wiedzy.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy także stwierdzić, że wiedza jest zasobem rozwojowym, ponieważ posiada charakter odnawialny. Dlatego stanowi szansę dla współczesnego kapitału ludzkiego na rozwój społeczno-gospodarczy. Barierami rozwoju kapitału ludzkiego mogą być jednak braki w wykształceniu społeczeństwa, brak adekwatnej oferty edukacyjnej, brak zaplecza naukowo-badawczego oraz niewystarczający poziom rozwoju nowoczesnych technologii informacyjnych. Dużym problemem są postępujący proces starzenia się społeczeństw Europy, jak również bezrobocie i migracje.

BIBLIOGRAFIA

- Doktor K., Konecki K., Warzywoda-Kruszyńska W. (red.), 2003, *Praca, gospodarka, społeczeństwa. Studia i szkice socjologiczne dedykowane Profesor Jolancie Kulpińskiej*, Wyd. UŁ, Łódź.
- Fic M., 2008, *Zarządzanie wiedzą – mnogość teorii i niedostatek teorii* [w:] *Wiedza, innowacyjność, zmiana*, red. J. Stankiewicz, Wyd. UZ, Zielona Góra.
- Fiedorowicz K., Fiedorowicz J., 2006, *Cechy przestrzeni a wzrost gospodarczy (na przykładzie wybranych cech i obszarów Polski)*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 9, red. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.

² Zapożyczane i opisywane na gruncie zarządzania wiedzą są takie pojęcia i zjawiska jak np. „przewodzenie”, „konwekcja”, „radiacja”, „spalanie” [Rikowski, 2007, s. 209–227].

- Gardawski J., Gilejko L., Siewierski J., Towalski R., 2006, *Socjologia gospodarki*, Difin, Warszawa.
- Król H., Ludwiczynski A., 2010, *Zarządzanie zasobami ludzkimi: tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Kusideł E., Modranka E., 2012, *Zmiany na polskim rynku pracy po akcesji do Unii Europejskiej i przyszłe kierunki zmian wynikające z dokumentów strategicznych oraz zmian demograficznych* [w:] *Wzrost gospodarczy – rynek pracy – innowacyjność gospodarki*, red. W. Kasperkiewicz, K. Madej, Wyd. UŁ, Łódź.
- Lubacz J. (red.), 1999, *W drodze do społeczeństwa informacyjnego*, Warszawa.
- Łyżwa E., 2014, *Innowacyjność przedsiębiorstw a konkurencyjność regionów*, Wyd. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2014.
- Malara Z., 2006, *Przedsiębiorstwo w globalnej gospodarce. Wyzwania współczesności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Moczulska J., 2013, *Inwentyzacja w kapitał ludzki determinantą innowacyjności* [w:] *Innowacyjność i przedsiębiorczość w rozwoju społeczno-gospodarczym*, red. A. Sadowski, A. Wyszowski, Wydawnictwa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Pawłowski K., 2004, *Spółeczeństwo wiedzy szansa dla Polski*, Wyd. Znak, Kraków.
- Perechuda K., 2005, *Dyfuzyja wiedzy w przedsiębiorstwie sieciowym*, Wyd. AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Pysiak B., 2006, *Innowacje w regionie* [w:] *Innowacyjność w teorii i praktyce*, red. M. Strużycki, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Rikowski R. (red.), 2007, *Knowledge Management: Social, Cultural and Theoretical Perspectives*, Chandos Publishing, Oxford.
- Strużycki M. (red.), 2006, *Innowacyjność w teorii i praktyce*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Szacka B., 2003, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
- Sztompka P., 2002, *Socjologia*, Wydaw. Znak, Kraków.
- Toffler A., 1997, *Trzecia fala*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Tomaszewski J., 2003–2004, *Problem ubóstwa w Polsce. Uwarunkowania prawne, organizacyjne i finansowe (współzależności makro- i mikroekonomiczne)*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 3, red. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.
- Tuziak A., 2013, *Innowacyjność w endogenicznym rozwoju regionu peryferyjnego*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Weresa M., 2008, *Science and Business: Bonds That Bind* [w:] *Fostering Innovation and Knowledge Transfer in European Regions*, red. W.L. Fihlo, M. Weresa, Peter Lang, Frankfurt.
- Wronkowska G., 2012, *Kapitał ludzki. Ujęcie teoretyczne*, Wyd. WE w Krakowie, Kraków.

Streszczenie

Na przestrzeni ostatnich lat zaszły duże zmiany w gospodarce (GOW). Kapitał ludzki ujmowany jest jako czynnik rozwoju i wzrostu gospodarczego. Stanowi czynnik dodany do klasycznych teorii wzrostu opartych na kapitale i pracy. Celem artykułu jest wskazanie, że wyzwania stawiane rozwojowi społeczeństwa i gospodarce opartej na wiedzy zaowocowały zwróceniem uwagi na kapi-

tał ludzki, nowe sposoby zarządzania nim, rolę edukacji, wykształcenia i kompetencji pracowników. W warunkach wzrastającej konkurencji wiedza stała się tym czynnikiem, który tworzy przewagę konkurencyjną. We współczesnej gospodarce biznes nie może dobrze funkcjonować bez wiedzy i wykorzystania badań naukowych. Transfer wiedzy z obszaru nauki do sektora gospodarki stanowi podstawę innowacyjności i wzrostu ekonomicznego. Podejmując zagadnienie roli kapitału ludzkiego w rozwoju społeczno-gospodarczym w artykule wyjaśniono pojęcia rozwój społeczny, rozwój gospodarczy, wzrost gospodarczy, kapitał ludzki oraz kapitał intelektualny. Skoncentrowano się na wpływie kapitału ludzkiego i wiedzy na rozwój gospodarczy. Zaprezentowane koncepcje rozwoju społecznego i gospodarczego są pomocne w zrozumieniu kierunku zmian zachodzących w rozwoju. Prowadzą one bowiem do wzrostu roli wiedzy w społeczeństwie i w gospodarce. Analizując to zagadnienie, w artykule zwrócono uwagę na możliwości i ograniczenia rozwoju kapitału ludzkiego w społeczeństwie wiedzy. Podkreślono, że społeczeństwo oparte na wiedzy, gospodarka oparta na wiedzy, implikuje wzrost zapotrzebowania na pracowników wiedzy, na kapitał intelektualny, jak również zarządzanie wiedzą. W artykule wskazano na demograficzne uwarunkowania rozwoju gospodarczego; zasygnalizowano problemy związane z migracjami i bezrobociem; podkreślono rolę edukacji, wykształcenia oraz kompetencji pracowników.

Słowa kluczowe: kapitał ludzki, kapitał intelektualny, wiedza, rozwój społeczno-gospodarczy, rozwój gospodarczy, wzrost gospodarczy

Human capital in the development of society and the knowledge-based economy

Summary

Over the last few years there have been big changes in the economy (GOW). Human capital is recognised as a factor for development and growth. It adds to the classic theory of growth based on capital and labor. The aim of the article is an indication that the challenges to the development of society and the knowledge-based economy have resulted in a focus on human capital, new ways to manage it, the role of education, training and competence of the employees. In terms of increasing competition, knowledge has become the factor that creates competitive advantage. In today's business, economy can not function well without the knowledge and use of scientific research. Transfer of knowledge from the science sector of the economy is the basis for innovation and economic growth. In deciding the question of the role of human capital in socio-economic development in the article it's explaining the concept of social development, economic development, economic growth, human capital and intellectual capital. The article focuses on the impact of human capital and knowledge on economic development. It presents the concepts of social and economic development as helpful in understanding the direction of changes in the development. These changes lead to the growth of the role of knowledge in society and in the economy. By analyzing this issue, in the article attention is drew to the possibilities and limitations of the development of human capital in the knowledge society. In the article it's stressed that the knowledge-based society, knowledge-based economy, implies increased demand for knowledge workers, on intellectual capital, as well as knowledge management. In the article mentioned the demographic determinants of economic development; there are signalled problems related to migration and unemployment; it emphasises the role of education, training and competence of the employees.

Keywords: human capital, intellectual capital, knowledge, socio-economic development, economic development, economic growth